ԶԱՆԳ

ՆՈՐԱԳՈՅՆ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԱՄՍԱԹԵՐԹ

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1 ՓԱՐԻԶ 1 ՅՈՒԼԻՍ, 1930.

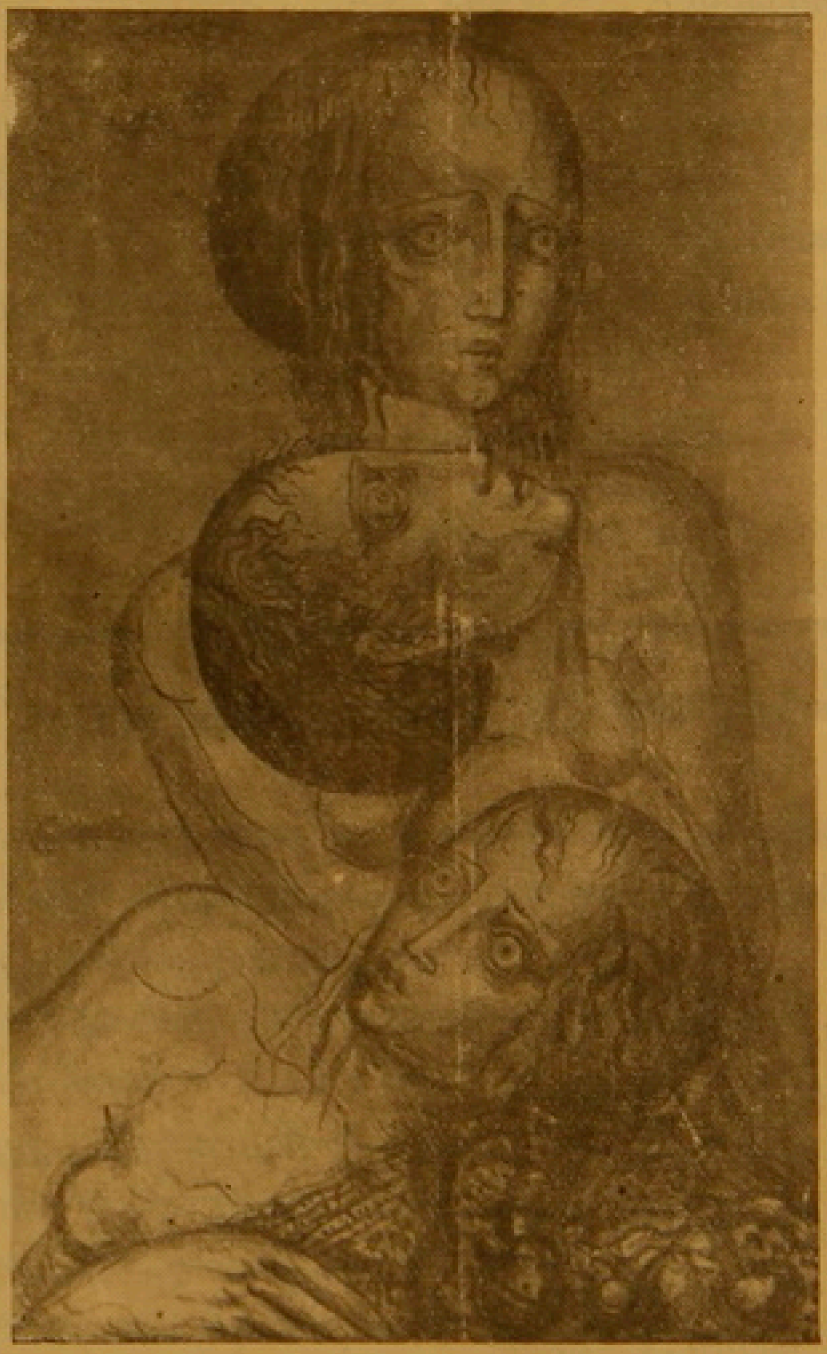

Ն Ա Խ Ա Ն Ձ Ը

Նկար՝ Ա. Պալեեանի

ԳԻՆ 1 ՖՐԱՆՔ

6457-Կ2

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մինա	Ա. ՍԵՄԱ
Վերադարձ	Մ. Մ.
Սէրը	ՍԵՆԵԱ ՆԱԼՊԱՆԴԵԱՆ
Պիլիթիսի երգերը (Թրգմ. Ա. Պետրոսեան)	ՓԻԷՐ ԼՈՒԻՍ
Տարակոյս (Թրգմ. Ա. Ս.)	ՓՕԼ ԺԵՐԱԼՏԻ
Վենետիկ	Ա. ԿԻՒԼՔԷՍԷՐԵԱՆ
Ներածութիւն Գերման ժամանակակից իմաստասիրութեան	Գ. ՉԻՊՈՒԹՃԵԱՆ
Լաօ-Ցէու (Չին իմաստասէր Զ. դարու Ն. Ք.)	* * *
Բոյս (Թերթօն թիւ 1)	Ա. Ս.
Սեւ ու ճերմակ	«ՋԱՆՔ»

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

ԿԱՆԽԻԿ

Ֆրանսա եւ Սուրիա	(տարեկան 12 թիւ)	10 ֆրանք
Հայաստան եւ արտասահման	»	15 »
Ամերիկա	»	1 տոլար

Թերթի խմբագրութեան եւ վարչութեան վերաբերեալ ամէն թղթակցութիւն, յօդուած, նամակ, բաժանորդագրութիւն ուղղել միայն հետեւեալ հասցէին. —

Toutes correspondances concernant la Rédaction et l'Administration du journal, (lettres, articles, chèques etc.) adresser à l'adresse suivante;

BASMADJIAN TELEMAQUE
Poste Restante Nº 91, Rue Cujas.
PARIS (Vᵉ)

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԱԶԴԵՐ

§ Բոլոր թերթերու խմբագրութիւններէն կը խնդրուի իրենց թերթերը փոխանակել «Ջանք»ի հետ։

§ Հեղինակներ եւ հրատարակիչներ պարտին երկու օրինակ ղրկել իրենց երկերէն, «Ստացանք»ի մէջ յիշատակուելու համար։

§ Մեր գործակիցներէն կը խնդրենք ըսել իրենց ապագրանքները շուտով, գիտնալու համար թէ քանի՞ օրինակ պէտք է ղրկել իրենց։

§ Ամէն տարի Սեպտեմբեր-Հոկտեմբեր թիւը միացեալ լոյս պիտի տեսնէ, կրկին ծաւալով, ամառնային արձակուրդի պատճառով։

§ Ծանօթ հասցէներու կը ղրկենք թերթիս առաջին թիւը. եթէ մինչեւ մէկ ամիս ո՛ եւ է յայտարարութիւն չընեն բաժանորդ կը նկատուին եւ պարտին վճարել տարեկան բաժնեգինը (10 ֆրանք)։

§ Մեր աշխատակիցներէն կը խնդրուի յօդուածները գրել մէկ էջի վրայ եւ դիւրընթեռնելի։ Չը հրատարակուած ձեռագիրները ետ չեն վերադարձուիր։

§ Խմբագրութիւնս իրեն կը վերապահէ յօդուածներու մէջ անհրաժեշտ յապաւումներ ընելու իրաւունքը։

Ջ.

2601

4552-57

ՄԻՆԱ

Փափաքեցայ որքան, Տէ՛ր, որ ցաւն իմ ոչ ոք գիտնար.
Նոյն իսկ աղջիկն այն անոյշ, աչուըներով ջինջ ծովի,
Որ իմ սրտիս մէջ ճեղքեց դժխեմ սակրը ցաւի,
Ու անցնէր մէն, լռի՛ն, նման շուքի մ'աննշմար...

Այլ սրտիս մէջ աճած սէ՛րը, ծաղիկ մը նման,
Ամէն վայրկեան կը սպառնայ ափունքներէն նետուիլ դուրս.
Կը մեղրանայ անունն իր ամէն վայրկեան շրթներուս,
Իր անուշիկ պատկերն է միշտ աչքերուս հանդիման...

Ինչ փո՛յթ գիտցածն է նստած այսքան հեռու իմէ՛ զիս,
Ճակատագիրն ընէ՛ իսկ հոգիս զրացի ստուերու,
Պիտի սիրե՛մ զինքը միշտ, յիշատակն իր կը զգամ
Մէկ բղձալի՛ արբեցում մէջն որբացած հոգիիս...

*
* *

Մեղմ ու հանդարտ կը ձիւնէ, քաղքին վրայ հրեւանդ,
Մահուան աղօթք մը կուլայ քամիին հեծքը հիւանդ,
Ծառերէն վար տերեւներ մեղմ ու գինով կը թափին,
Ձանձրոյթ մ'անվերջ տրտմական կը յամենայ գետափին.

Ի՞նչ փոյթ սաւանը ձիւնին՝ փռուած ճերմակ ամէն կողմ,
Ի՞նչ փոյթ քամին՝ որ կ'ոռնայ փողոցին մէջ աղիողորմ,
Վաղը արեւ կրկին պիտի փայլի ոսկենման,
Ու բնութիւնը ժպտի վերազարթնումը գարնան.

Բայց ո՞վ պիտի տայ ինծի վերածընունդն այդ չքնաղ
Երբ ա՛լ ձիւնէ մազերուս ժամանակին շունչը սառ,
Երբոր ամէն ինչ հագնի մութ պատմուճանը մահուան,
Սրտիս հո՞ւրն ալ չկրնա՛յ հալեցնել ձիւնն այդ ձմրան...

*
* *

Այն ատեն ես միայնակ ձմրան երկար իրիկուն,
Երկար պիտի վերյուշեմ երազներն հի՛ն օրերուն.
Սեղանիս վրայ տխրայօղ յառած հիւանդ կանթեղին,
Որուն լոյսը պիտի տայ դալուկ դէմքիս նոր գեղին՝

digitised by A.R.A.R.@

Որ աշնան օր մը այսպէս, աշնան օր մը տրտմագին,
Մինչ ծառերէն տերեւներ մեղմ ու գինով կ՚իյնային,
Երկա՛ր կ՚ոռնար քակին մէջ փոթորկաշունչ խենթ քամին
Եւ կ՚անձրեւէր շարունակ գորշ դալկութիւնն երկինքին,

Կը ժպտէի՛ր մինչդեռ դուն ժպիտով կոյս ու անմեղ
Կապոյտին մէջն աչքերուդ քանդած երկինքը բիւրեղ,
Ես պատանի մը տժգոյն, մէջն աչքերուդ —ծո՛վ հմայն—
Նետեցի սիրտս, բայց ծովն այդ այնքան խո՛ր էր, այնքա՛ն

* * *

Այս գիշեր ես, հէ՛ք տղայ, կանգնած Ռօնի ափունքին՝
Կը մանգաղէ մինչ լուսնակն նրբին շղարշն երկինքին,
Եւ մինչ Լիօն կը բերկրի լոյսերու մէջ, ծո՛վ արծաթ,
Պզտիկ աղջիկ, չա՛ր Մինա, կը մտածեմ քու վրադ...։

Ոչ իսկ մէ՛կ կայծ սրտիս մէջ հին օրերու հրդեհէն.
Ներկան երկաթ թեւերով կը գրկէ զիս համօրէն,
Ու կը փնտռեմ ես, ի զո՛ւր, երջանկութիւնը անդարձ,
Որ կը ճանչնայի մէ՛կ անգամ. երբ ան արդէն է կորած...։

Եւ համբոյրներդ, ի՞նչ փոյթ թէ շրթներդ նոյն իսկ ըլլային
Պուտ մը արիւն՝ քաղցած թերթիկներուն տակ վարդին,
Եւ քու մազե՛րը քումայթ...։ Ամբողջ հրապո՛յր էիր դուն,
Դո՛ւն, իմ սրտիս խոստացուած, ա՛հ, անմատոյց ընծայում։

* * *

Չը կրցայ նոյն իսկ ըսել թէ՝ պատկերովդ է լեցուն
Հոգիս. թէ լոկ դուն կ՚իշխես իմ խոհերուն, իղձերուն.
Բառե՛ր, որոնց թերեւս ըսպասեցիր, հէ՛ք Մինա...։
Մին յիշատակ մ՚ահա սոսկ, որ արդ մեզի կը մնայ.

Բաժանումի պահն է այն, բաժանման պահն այն անսիրտ,
Ուր ես տեսայ աչքերուդ մարգարտանալն արցունքիդ։
Դեռ կը յիշեմ՝ երբ եկայ քեզ լալ ողջոյնս հրաժեշտի.
Չքնաղ պատկերդ այդ, աւա՛ղ, ինչպէ՞ս մոռնամ ես պիտի։

Ինչքա՛ն տժգոյն էր ժպիտդ այտերուդ վրայ վշտաստուեր
Եւ զսպուած հառաչանք մը, որ լանջքիդ տակ կ՚ուռէր,
Ափերուս մէջ յամեցող գուրգուրանքը մատներուդ,
Ու պատկերիս դալկացումն աչուըներուդ մէջ կապոյտ...։

* * *

Սրտիս վրայ կը լայննայ գիշերն անհո՛ւն խորութեամբ
Ու սիրոյ երգ մը հեռուն հեծեծանքն իր կը սկսի,
Եւ զիս կ՚առնէ հոլանի թեւերուն մէջն իր կոյսի
Քու յիշատա՛կդ անուշիկ, անկարելի՛ բարութեամբ։

Ինչպէս տժգոյն է այսօր ամպերուն տակ լուսընկան.
Եւ քու սէրդ, հէ՛ք աղջիկ, աւա՛ղ, լքուած մէկ սեւ օր,
Ա՛հ դիպուածով զարնուած աղաւնիի մը նման,
Սրտիս վրայ կը ծալլէ արդ թեւերն իր վիրաւոր։

Ա՛հ, չը գիտնա՛ս մի գուցէ, Մինա, թէ սիրտ մը տղու,
Սրգաւոր սիրտը անոր, որ քեզ սիրեց օր մ՚այնքան,
Բազուկներն իր բանայ. այլ սրտին վրայ տարփական
Փոխան քնքոյշ ուսերուդ մութ պարապը գրկելու...

* * *

Կ՚անցնի ձմեռը, կ՚անցնին եւ այս օրերը տխուր,
Եւ ծառերն որ ինկած են տերեւաթափ մահաթոյր,
Վաղը կուգայ նոր գարուն, նոր արեգակ ու դարձեալ
Տերեւներով նոր սիրուն կ՚ըլլան բոլորը պճնեալ.

Ժամանակն. որ կը սահի, կը փոփոխէ այսպէս յար
Տերեւն անոնց եւ մեզի մեր տարիքն ու գաղափար...։
Այսպէս թէեւ դեռ տանջէ, աւա՛ղ, զիս սէ՛րդ, Մինա
Գուցէ ցաւն այս, ո՛վ զրկանք, ինծ մշտապէս չը մնայ.

Գուցէ մոռնամ օր մը քեզ, անո՛յշ աղջիկ, որ այնքա՛ն
Վայրագօրէն սիրեցի, տառապեցայ խենթի նման...։
Այլ ո՛չ, անունդ ինծ հետ յաւերժանայ ու սառի
Շրթներուս վրայ քարացած, նման սգաւո՛ր համբոյրի...։

Ա. ՍԵՄԱ

ՎԵՐԱՊՐՈՒՄ

Խռով ծով է հոգիս հուէն.
Հին սեւ յուշեր տարտամօրէն
Մտքիս մէջ յո՛ւռ կը տողանցեն...:

Կը շղթայուին իղձերս բոլոր.
Թոյն կը ծորէ անցեալս մոլոր
Երազներուս բարմ ալիքին:

Ու վէրքն է, կ'առնէ մարմին.
Կայծակն անեղ իմ զայրոյթին
Ուժգին կ'իյնայ ցաւիս ծառին:

Երէկն այսօր կը վերապրի:
Նո՛ր յոյսերու, նո՛ր երազի,
Նոր սէրերո՛ւ ըլլալ գերի...

Սեւով հիւսուած արցունք օրեր,
Կապուած, աւա՛ղ, սրտիս յաւէտ.
Ցաւն ա՛լ հերիք. եղէ՛ք անհետ:

Մտքիս կապանք, բոյն էք սրտիս.
Ես ձեզ կ'ատեմ... այլ ակամայ
Ողնայարն էք կեանքիս հիմայ:

Մ. Մ.

ՍԷՐԸ

Կը նետեմ ինքզինքս այն մարտին մէջ, որ կը մղուի ստութեան և զգացումներու խաբէութեան դէմ և կը գերընտրեմ ապրիլ լիութեան մէջ գիտակցութեան, ու գլուխ ցցել, ժայռ մը ինչպէս, եսասիրութեան և դիպուածի հարուածներուն դէմ։ Քալել երկրի ոճիրներուն վրայէն, այս բոլոր սուտի գրուած քիմիական խեղութիւններուն, որ կը շարժին, կը սիգանան, ձեւեր կ'առնեն, գիտումնաւոր ժեստեր, տեղի ու միջավայրի յարմարցուած ձայներ, իրենց դէմքի մկանունքները շարժելով. և այս բոլորին մէջ անգիտակից մղուած միա՛կ նպատակին.— յագեցումը անասնական եսի...։

* * *

— Ապրի՛լ, կը բացագանչէ մարդ-անասունը. կ'ապրի յիմարաբար, խամաճիկ՝ բնութեան քմայքին։ Ապրի՛լ, կը գոչէ ան, ու հեգնոտ բնութիւնը կը խաբէ զայն ու կը խաղայ հետը, կը նետէ ու կրկին կը նետէ հրճուագին, և չնախանօրէն կը ճաշակէ զայն։ Ապրի՛լ, կ'աղաղակէ մարդը, և սեւերը կը նետուին, կը յարձակին մէկը միւսին վրայ, ծարաւ, անասնօրէն կատղած և կեղծաւորաբար սողոսկելով, նենգութիւնները տարեկչութեամբ դիմակուած, յաւիտենական սէ՛ր երգելով. մինչ ակռաներ կը ճերմկին մերձենալու բղձանքէն մարակուած, կը ճերմկին տարփանքով՝ գերագրգռուած այն հաճոյքէն, որ կը սպասեն անկէ։ Մարերը ջերմացած կրքի կրակէն կ'եռան, կ'երգեն, կը խռնուին, կը յուսահատին, և կ'ողբեն անդադար, անչափ անհեղձ կարծելով ինքզինքնին։ Ապրի՛լ կը գոչէ մարդ-անասունը, ու բնութիւնը անդարմանական իր դաւադիր պատմուճանին ներքեւ ամենակարող, կը ժպտի և կը մռմռայ.—

— Ապրեցէ՛ք սարսուռներս, ապրեցէ՛ք ստութեան ու կեղծիքին մէջ, որ ես ձեզի համար լարեցի։ Ապրեցէ՛ք բառ իմ կամքիս, Զիրար խաբեցէ՛ք սիրոյ երազներով, սիրելի չարաճճիկներս։ Մտքիս մղումին ներքեւ ապրեցէ՛ք որքան կարող էք։ Գոչեցէ՛ք սէ՛ր, երջանկութի՛ւն, առանց սակայն հասկնալու անոնց. ծածկեցէ՛ք, քօղարկեցէ՛ք իմ կամքս, տուէ՛ք անոր աղուոր անուններ, բարձրացուցէ՛ք զայն դէպի վեհը, բայց հնազանդեցէ՛ք. որովհետեւ ան կը խոնարհեցնէ ամենահպարտ ճակատներն իսկ, այն կամքին՝ որուն տէրը ես եմ միայն։ Դուք արդարացուցէ՛ք զայն, թշուառ արարածներ, ու խեղթեցէ՛ք սիրոյ, չար խաբեբէ յետոյ մեղմէք։ Խեղթեցէ՛ք քանի ձեր սիրտակցութիւնը չէ գտնուած, քանի ձեր միտքը չէ պատառուած իմ դէմս, քանի դեռ չէք խուսափած իմ գերագոյն ծրագրէս։ Յառա՛ջ...։

ՍԵՆԵԱ ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ

ՊԻԼԻԹԻՍԻ ԵՐԳԵՐԸ

ԱՆՀԱՄԲԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ես անոր թեւերուն մէջ նետուեցայ արտասուելով, ու երկար ատեն ան իր ուսին վրայ զգաց ջերմ արցունքներս, նախ քան իմ վիշտս թոյլ տար ինծի խօսիլ։

«Աւա՜ղ, ես մանուկ մըն եմ միայն. երիտասարդները չեն նայիր ինծի։ Ե՞րբ պիտի ունենամ քեզի պէս, նորատի աղջկան մը ծիծերը՝ որոնք կ'ուռեցնեն պարեգօտը ու համբոյրի իղձը կը շարժեն։

«Ո՛չ մէկ հետաքրքիր աչք՝ երբոր պատմուճանը վար սահի կուրծքէս. ո՛չ մէկը վեր կ'առնէ ծաղիկը, որ կ'իյնայ մազերէս վար. ո՛չ մէկը կ'ըսէ թէ պիտի մեռցնէ զիս թէ որ բերանս ուրիշի մը տրուի...։»

Ան գորովագին պատասխանեց ինծի. «Պիլիթի՛ս, անուշի՛կ կոյս, դուն կը ճչաս լուսինին դէմ կատուի մը նման ու յանիրաւի կը յուզուիս։ Ամենէն անհամբեր աղջիկները չեն որ ամենաշուտ կ'ընտրուին»։

ԳԻՇԵՐԸ

Ես եմ որ այժմ կը փնտռեմ զայն։ Ամէն գիշեր, խիստ մեղմօրէն, կը հեռանամ տունէն, ու երկար ճամբայէ մը կ'երթամ մինչեւ իր մարգագետինը, անոր քնանալը դիտելու։

Երբեմն անխօս կը մնամ երկար ատեն, երջանիկ՝ զայն տեսնելուս համար միայն, եւ շրթներս կը մօտեցնեմ իրեններուն, իր հեւքը միայն համբուրելու համար։

Յետոյ յանկարծ անոր վրայ կը տարածուիմ։ Թեւերուս մէջ կը զարթնու ան, ու չի կրնար վեր ելնել այլեւս, որովհետեւ կը պայքարիմ ես։ Կը ձգէ ան, կը ծիծաղի ու կը գրկէ զիս։ Այսպէ՛ս կը խաղանք մենք գիշերուան մէջ։

... Լո՛յս սկզբնածին, ո՜ չարաշուք պայծառութիւն, արդէն իսկ դո՛ւն։ Ո՞ր քարայրին մէջ գիշերամած, ո՞ր ընդերկրեայ մարգագետնին վրայ պիտի կարենանք մենք այնքան երկար սիրել, եթէ մոռնան չընէինք քու յիշատակդ...։

ՍԻՐՏԸ

Հեւասպառ, ես անոր ձեռքը բռնեցի և ուժով իմ ձախ ստինքիս տամուկ մորթին վրայ դրի զայն։ Ապա այս և այն կողմ կը դարձնէի գլուխս, ու առանց խօսելու կը շարժէի շրթունքներս։

Իմ խենթեցած սիրտս, կարծր եւ անդուլ, կը ծեծէր ու կը ծեծէր կուրծքս, ինչպէս պիտի զարնէր բանտարկուած սատիր մը, ծալլուած՝ տիկի մը մէջ։ Ան ըսաւ. «Սի՛րտդ կը ցաւի...»

«Ո՛հ, Մնասիդիքա, պատասխանեցի ես, հոդ չէ կանանց սիրտը։ Ասիկա թռչուն մըն է հէք, աղաւնա՛կ մը՝ որ կը թափահարէ իր անզօր թեւերը։ Աւելի ահաւոր է կանանց սիրտը։

«Նման մրտենիի մը պզտիկ հապալասին, ան կը վառի կարմրափայլ բոցի մը մէջ և առատաբուղխ փրփուրի մը ներքեւ։ Այդտե՛ղ է որ ես խայթուած կը զգամ ինքզինքս անյա՛գ Ափրոդիտէն...»։

Թրգմ. Ա. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ — ՓԻԷՐ ԼՈՒԻՍ

ՏԱՐԱԿՈՅՍ

Ըսիր ինծ. «Քեզ կը խորհիմ
Օրն ի բուն»:
Այլ նուազ կը խորհիս ինծ,
Քան սիրոյն:

Ըսիր ինծ. «Աչքերս խոնաւ,
Որ քեզ մոռնալ չեն կրնար բնա՛ւ,
Երկար կը մնան անքուն.
Մինչ կը պառկիմ ես ննջելու...»:
Այլ նուազ սիրտդ է տրտում
Քան զուարճ,
Եւ աւելի կը խորհիս համբոյրին
Քան օրերուն...:

Երբե՛ք չես չարչրկեր դուն քեզ.
Գիտես, առանց փնտռելու հեռուն,
Որ մեր ուրախութիւններն իրա՛ւ մերն են.
Իսկ սէրն է բնական պահանջ:
Միթէ՞ նուազ պիտի սիրէիր զիս
Եթէ ուրիշն ըլլայի ես...:

Թրգմ. Ա. Ս. — ՓՕԼ ԺԵՐԱԼՏԻ

digitised by A.R.A.R.@

ՎԵՆԵՏԻԿ

Հոգիս քեզմով սրբարբած, դեռ կ'երազէ ուղխօրէն
Մարմարներուդ մէջ ջրնաղ.
Գանկիս ներքեւ կը զարնէ ադամանդ մուրճն արուեստիդ,
Եւ որոտումը փառքիդ…

Ալիքներ քեզ ծուլեցին, քանդակեցին պարիկներ
Ադրիականի ափերէն։
Իբրեւ մեծ բուրգ բեհեզեայ, տեներր քեզ պճնեցին,
Ու թաղուեցան սրտիդ մէջ.

Սակայն կ'ապրին դեռ անոնք պալատներուդ մէջ հսկայ
— Վերածրնած արուեստէն. —
Ուր աշխարհները՝ մուրճի, ուր գոյներն են վերածուած
Պատերազմի ու կեանքի…։

Ու կղզեակներ՝ ցիրուցան հորիզոնին մէջ լայնշի,
— Ամայութեամբ սրբացած —
Ձգնաւորներ են կարծես, վերացման մէջ աղօթքին,
Ծովուն վըրայ ծնրադրած։

Ու զանգակներ դաշնաւոր կը ղօղանջեն խօլական,
Գմբէթներու բարձունքէն։
Աղաւնինե՛ր բազմաակ կը ճախրեն վեր մոլեկան
Վենետկուհւոյն ափերէն…։

Լըճակն ահա, լուսազեղ «Սուրբ Մարկոս»ի փեշերուն,
Լոզարանն է հեշտանքին,
Ուր կը սուզի ամէն օր մերկութեամբն իր կուսական
Սրտիս երա՛զ գեղուհին…

Զեփիւռը հոն կը խաղայ ու ալիքներ կը ճողփան,
Օրօրուելով մեղմօրէն.
Կարծես՝ բոյն մ'է յեղյեղուկ՝ ուր կարապներ կը զոցեն
Թեւերն իրենց պարատուն։

Ահա կու գայ, պարուրուած իր շալին մէջ մետաքսեայ,
Վենետկուհին մանկամարդ,
Ու ժպտագին կը բազմի կօնտօլին մէջ եփենոս,
Զերթ դիցուհի՛ մը սիրոյ…։

Ես կը սիրեմ խենթի՛ պէս այս վայրկեաններն անսահման,
Զօնուած մեզի յաւերժէն.
Ու դեգերիլ երազոն դաշտերուն մէջ մըտածման,
Էտըլւայսներ քաղելէն…։

Պատկեր մըն ես ո՛վ Վենետ, ժամանակի, Անցեալի,
Հայելիին մէջ ծովուն.
Ջուրերու խո՛ւլ անդորրէն, ալիքներէն հեշտանքոտ
Պարի՛կ մըն ես համբուրուած…։

Վենետիկ.

ԱՒԵՏԻՔ ԿԻՒԼԷՍԵՐԵԱՆ

Ներածութիւն Գերման ժամանակակից իմաստասիրութեան

I

Քանի մը տասնեակ տարիներ առաջ, մեծ տագնապ մը կը տիրէր գերման իմաստասէրներու մտայնութեանը մէջ, Իմաստասիրական Մտածութեան շուրջ։ Ինքնավստահութիւնն ու իմաստասիրական յանդգնութիւնը հետ զհետէ կը թողուն մտայնութիւն մը, որ միայն անոնց միջոցաւ կրնար յառաջանալ։ Նորութիւն մը բերելու համար միշտ յանդգնութիւն մը պէտք է սակայն։

Այս տագնապալից շրջանին, իմաստասէրներու համայնք մը հաւատք չ'ընծայելով այլեւս զո՛ւտ իմաստասիրական մտածութեան ինքնատիպ արժէքին, կը ջանայ ապաւէն մը գտնել գիտական սկզբունքներու մէջ, և անոնց միջոցաւ ստեղծել գիտական իմաստասիրութիւնը (Philosophie en tant que science)։ Այսպէս, շատերու համար իմաստասիրական մտածութեան գոյութիւնն իսկ կասկածի տակ կ'իյնայ։ Մեծամթիւ խորհողներու համար իմաստասիրութիւնը, ինքն իր մէջ առնելով, դատապարտուած է անհետացման իր գոյութեան պատճառները լրացուցած ըլլալով։ Գիտակից գերման իմաստասէրներու նորագոյն սերունդը, բացառութիւնները յարգելով, ջլատած ու հիւանդագին մտայնութեան տէր, անտարբերութեամբ, շատեր նոր յոյսով, սոյն անկումին ականատես եղան։ Անոնցմէ շատեր վիպական գրականութեան մէջ նետուեցան և արտադրեցին տկար, հիւանդագին և մեռնելու դատապարտուած գործեր՝ յղացուած իմաստասիրական ներշնչումներէ։

Վերոյիշեալ տագնապը իր ծագումին մէջ գերման մտքի արդիւնքն ուղղակի. ծնունդ առնելով ինքն իր մէջ, ինքն իր մէջ իսկ վերջ գտաւ, տեղի տալով իմաստասիրական վերածնունդի մը՝ որ բառ իս Նիցչէով կը սկսի։

Հանճարեղ բանաստեղծ իմաստասէրը (Նըկատի առնել, որ միշտ նորոգիչներ բանաստեղծական ոգիով ներշնչուած կ'ըլլան.— Լուտեր, Ռուսօ, ևայլն) Նիցչէ, իր յանդուգն գրութիւններով, նոր ոյժ մը սփռեց և վերակենդանացուց իմաստասիրութիւնը, պատճառելով նոր հոսանքներ պատրաստեց կենսունակ իմաստասէրներու նո՛ր սերունդ մը՝ որոնց միջոցաւ միայն գիտութիւնը կարող է իսկապէս յառաջդիմել։

Նիցչէէն վերջ չէր սակայն, որ հոսանքները կազմուեցան։ Երկար ժամանակ գերման իմաստասէրներ զբաղեցան անջատելու իմաստասիրութիւնը գիտական ըմբռնումներէ, սահմանելով իմաստասիրական մ տ ա ծ ո ւ թ ե ա ն (pensée philosophique) բնոյթը։ Գիտական սկզբունքներն ու օրէնքներ կը սպաննէին իմաստասիրական մտայնութիւնը և անշարժութեան կը մատնէին հոսանքները։

* * *

Առանց նկատի ունենալու այն յեղաշրջումները՝ որ իմաստասիրութիւնը կրեց, երկրորդական վարժարաններու մէջ (շատ քիչ տարբերութեամբ համալսարաններու մէջ) իմաստասիրութեան ուսուցումը և ոչ իսկ քայլ մը յառաջդիմած է ուսուցման մեթոտներուն մէջ։ Փրոֆէսէօրներ, կատարեալ արհեստագէտներ, կը բաւականանան աւանդելով տարուէ տարի ժառանգուած դասական հոգեբանութիւնը, տրամաբանութիւնը, բնազանցութիւնը՝ որոնք ըստ իրենց կատարեալ դասընթացք մը կը կազմեն։ Բոլոր անոնք, որ իրենց դասընթացքին հետ կ'աւանդեն նաեւ իմաստասիրութեան պատմութիւն մը, ընդհանրապէս սխալ ուղղութիւններէ առաջնորդուած և անկարող մեթոտ մը յղանալ, ձանձրանալի կը դառնան։ Կարելի է ուրեմն ըմբռնել թէ այս խեղճուկ ուսուցումը որքա՛ն անատակ է իմաստասէրներու սերունդ մը պատրաստել։

* * *

Ժամանակակից իմաստասիրական նոր ուղղութիւնները, որոնց ծնունդի մօտաւոր

digitised by A.R.A.R.@

ժամանակաշրջանն է 1890-1910, կը բաժնուին երեք գլխաւոր շարժումներու. —

Ա. — Միսթիք շարժում՝ որ Նիցչէի հետ կը յայտնուի և աւելի գիտակցօրէն կը չեշտուի Քայզերլինկի մէջ։ Այս շարժումը կը բնորոշուի իր նորոգիչի գիտումներով։

Բ. — Երեւոյթաբանական շարժում՝ որ կ'ուսումնասիրէ ճանաչութեան երեւոյթները։

Գ. — Criticismeի շարժում՝ որ թէեւ ուղղակի Քանդի իմաստասիրութենէն կը բղխի, սակայն եզրակացութեանց մէջ բոլորովին անոր ըմբռնողութիւններէն կը զատուի։

Ներկայիս Գերմանիոյ մտաւորական մթնոլորտը հանդարտ չէ. և հակառակ անոր ուրիշ տագնապ մը եւս կը տիրէ։ Չնայելով որ միսթիք շարժումը չէ դադրեցուցած իր մաքուր Գիտական իմաստասիրութեան ըմբռնողութիւններուն դէմ, անոր վրայ պէտք է աւելցնել մարտ մը եւս, տակաւին անստոյգ եզրակացութիւններու գիծով, վերոյիշուած երկու վերջին շարժումներուն միջեւ։

Néo-criticisme և երեւոյթաբանութիւն։

Իմաստասէրներու այս վերջին սերունդը, որու կը պատկանին Emile Lask, Nicolaï, Hartmann և Hussel, յաջորդաբար կը գրաւէ Գերմանիոյ մտաւորական ասպարէզը, տեղի տալով տագնապի մը, որ իր էութեան մէջ բարդ է, և առաջին ակնարկով հակասական։

Երբ երեւոյթաբանական շարժումը արմատացաւ Néo criticismeը ներկայացնող իմաստասէրներու ուշադրութեան, անոր յառաջացումը ստիպեց այս վերջինները զինքը նկատել իբրեւ հաւասարակից։ Սակայն Intutioniste և իրապաշտ իսկութեամբ երեւոյթաբանական շարժումը հետզհետէ կը մօտենայ Néo-criticismeի ըմբռնողութիւններուն ու յաջորդաբար, իբրեւ ազդող ու ենթարկուող այս վերջինէն կը ծծէ ճշմարիտ իմաստասիրական մտայնութիւն մը։ Պէտք է չեշտել որ Néo-criticismeը շատ օգտուեցաւ երեւոյթաբանական շարժումի մեթոտներէն և որդեգրուեցան բազմաթիւ մեթոտներ, որոնք իսկութեամբ կերպարանաւորեցին կարեւորագոյն հարցեր։

Շատ մը գաղափարներ ծնունդ առին այս տագնապէն ու խառնուրդէն։ Անոնք տուին Լասքի և Հարդմանի պէս իմաստասէրներ, որոնք ո՛չ Néo-criticiste են և ոչ ալ երեւոյթաբան։ Պայքարին մէջ ծնելով կասկածով փարուած կը ներկայանան ամենէն ինքնատիպ անձնաւորութիւնները գերման մտաւորականներու մէջ։ Երեւոյթաբանական շարժումը երբեք հակառակորդ մը չէ, իմ կարծիքով, Néo-criticismeի. անգիտակցօրէն ծնունդ առած անկէ, գիտակցութեամբ պիտի նոյնանայ անոր հետ։ Անոր իսկութիւնը տրամաբանական է, նորաձեւ տրամաբանութիւն մը, որ պատճառուած է և ծնունդ առած գիտական մտայնութեան յառաջացումէն։ Կարելի է ըսել նաեւ թէ երեւոյթաբանական շարժումը ճշմարիտ տրամաբանութիւնն է հոգեբանօրէն վերլուծուած ներկայ պէտքերու համաձայն։

* * *

Այս ուսումնասիրութիւնը իմաստասիրութեան քննական պատմութիւն մը ըլլալէ առաջ, կը ձգտի քննադատական վերլուծման։ Առանց ո՛եւէ դրութեան պաշտպանելու և անով ուրիշները քննադատելու և գնահատելու անձնական տեսութիւններու պիտի յանգի, որով կը յուսամ արտայայտել ճշմարիտ և առողջ մտայնութիւն մը։ Ո՛եւէ դրութիւն կամ տեսութիւններու շարք մը սխալ ալ ըլլայ իրեն չահեկանութիւնը չկորսնցներ։ Ամենէն անորոշ և անստոյգ տեսութիւններու անհատականացումը կը ծառայէ անուղղակի յայտնաբերելու գոնէ զուտ իմաստասիրական մտածութեան իսկական բնոյթը։

Առանց կանգ առնելու անուշադրու անձնաւորութիւններու առջեւ ու վերլուծել ջանալու անոնց «կեղծ իմաստասիրական մտայնութիւնը» ինչպէս կը կոչէ Նիցչէն, մեր բոլոր նպատակը պիտի ըլլայ բնորոշել կարգ մը իմաստասէրներու տեսութիւնները, վերլուծելով անոնց բնորոշիչ ուղղութիւնները, ու ողջունել զանոնք իբր ճշմարիտ իմաստասէրներ։

(1)

Գ. ՉԻՊՈՒՔՃԵԱՆ

ԼԱՕ-ՁԷՈՒ

Շատ աւելի բարոյախօս քան իմաստասէր Լաօ-Ձէու իր գաղափարախօսութեամբ խիստ կը մօտենայ Պուտտայի իմաստասիրական ըմբռնողութիւններուն։ Լաօ-Ձէու, որ կը թարգմանուի ծերունի իմաստասէր, Ըստ Սէ-Մա-Շիան Ա. Դարու (Ն. Ք.) ապրող չինացի պատմաբանին ծնած է Զու երկրին Խէն-Եիի մէջ։ Թէեւ այդ պատմաբանը անոր ծննդեան թուականը չի տար, սակայն այնպէս կը կարծուի թէ պէտք է ծնած ըլլայ Նինուէի կործանման շրջանին, որով ժամանակակից Պուտտայի։

«Կ'ըսուի թէ, կը գրէ իր մասին «աշխարհի պատմութեան գիրք»ին հեղինակը, այս մարդը մարգարէ մը նկատուած էր Կաթայի ժողովուրդին կողմէ։ Իր մայրը զայն իր որովայնին մէջ կրած է ութսուն տարի...։» Այս խիստ տարօրինակ տեղեկութիւնը ո՛չ մէկ լոյս կը սփռէ իր գոյութեան առեղծուածին վրայ։

Ան եղած է երկնքի կայսրութեան մեծագոյն բարոյախօսներէն մին և ընդունած է Կոնֆիւկիոսի մէկ այցելութիւնը։ Լաօ-Ձէու սակայն, որպէս ուխտեալ թշնամի աւանդապաշտութեան, յանդիմանած է զայն այդ դաւանանքին յարած ըլլալուն համար, և խիստ վերապահ ընդունելութիւն մը բրած անոր, մերժելով նոյն իսկ իր գաղափարներուն մասին անոր խօսիլ։ Կոնֆիւկիոս խօսելով իր աշակերտներուն այս այցելութեան մասին, կ'ըսէ. «Տեսայ ծերունի իմաստասէրը և զինք այնքան քիչ ճանչցայ, որքան ոգի մը պիտի ճանչնայի...»։

Լաօ-Ձէու որպէս յատուկ փիլիսոփայ կ'անտեսէ երջանկութիւնը, փառքը կը նկատէ խիստ վտանգաւոր ունայնութիւն մը, և հարստութիւնը՝ ստրկութիւն։ Իր իմաստասիրական ամբողջ վարդապետութիւնը ամփոփուած է «Թաօ-Թէ-Քինկ» միահատոր գրքին մէջ, որ կը թարգմանուի «Առաքինութեան ուղիներու գիրքը»։ Սահմանապահ զինուորի մը խնդրանքին վրայ այս գիրքը գրելէ յետոյ, սեւ եզան մը վրայ նստելով քաշուած է անապատ և ա՛լ չէ վերադարձած, կ'ըսէ աւանդութիւնը։

Կարող է Փիւնիկեան, Եգիպտական, Խալդէական և Հրէական դրութիւններու ուսումնասիրութեան մէջ թաղուած, շատ բան փոխ առած ըլլալ անոնց վարդապետութիւններէն։ Ինչ որ զինք մեծ և օրինակելի կը դարձնէ, այն ալ մարդ արարածի մասին իր ունեցած խիստ բարձր և վեհ ըմբռնողութիւնն է։

Ըստ Լաօ-Ձէուի սկզբնական պատճառը 1ն է և մարդը մարմին ու խօսք է. մարմինը՝ որ մոխիր պիտի դառնայ, և խօսքը՝ որ յաւիտեան պիտի մնայ։ «Կարելի պիտի չ ը լ լ ա յ, կ'ըսէ ծերունի իմաստասէրը, սկզբնական պատճառի մասին ճիշդ գաղափար կազմել որովհետեւ շատ մեծ հեռաւորութիւն կայ մարդկային և տիեզերական պատճառներու տրամաբանութիւններու միջեւ։ Չինարէն լեզուն, հակառակ իր այնքան ճոխ բառամթերքին, սկզբնական պատճառի գաղափարը ճշգրտօրէն սահմանող բառ չունի։ Սակայն պէտք չէ շփոթել ո՛չ իտէային հետ ո՛չ ալ իրականութեան։ Ան ո՛չ մարմնաւոր է և ոչ անմարմին, ո՛չ իրականութիւն է ոչ ալ երեւոյթական»։ Թաօ բառը, որ Լաօ Ձէու կը գործածէ սկզբնական պատճառը բացատրող բառ իբրեւ, կարելի է թարգմանել յաւիտենական, բացարձակ, անփոփոխ, անշարժ, և մ ի ա կ։ Չինացի իմաստասէրը կը խոստովանի որ ան լոկ հոգեկան յղացում մըն է և ո՛չ թէ տեսիլք։ Ան ոչինչ է գոյութեանց բաղդատական համեմատութեամբ և ամէն ինչ չգոյութեան հետ բաղդատելով։ Սկզբնական պատճառէն, այսինքն այդ 1էն վեր կ'ընդունի նաեւ գերագոյն տրամաբանութիւնը՝ որու կը վերագրէ նաեւ կեանքը, իբրեւ շարժում։

Պուտտա անտարակոյս աւելի անըմբռնելի է, քան Լաօ Ձէու, երբ Գերագոյն գոյութիւնը կը նկատէ առանց պատճառի արդիւնք. Այս հակառակ է արդի իմաստասիրական ըմբռնո-

digitised by A.R.A.R.@

ղութիւններու, որովհետեւ ընդունելով հանդերձ պատճառներու անանձնականութիւնը, կը մերժուի արդիւնքներու անկախ գոյացման վարկածը: Պուտտա կ'ընդունի որ երկրային աշխարհը ստեղծուեցաւ աւելի բարձր ուրիշ աշխարհի մը կողմէ: Աւելի բարձր աշխարհը ինք ալ ստեղծուեցաւ իրմէ աւելի բարձր աշխարհի մը կողմէ, իրմէ բարձր աշխարհն ալ, ա՛լ աւելի բարձր աշխարհէ մը, եւ այսպէս յաւերժօրէն... ստեղծելով տասնեւութ հազար աշխարհներու այլաբանական յարաբերութիւնը: Գալով երկրի վիճակներուն մասին Լաօ-Ձէու եւ Պուտտա կը բաժնեն նոյն տեսութիւնները: Կեանքը երկու երեւոյթներու միաւորում մըն է. նիւթական եւ հոգեկան: Նիւթական գոյութիւնը պիտի ոչնչանայ. իսկ հոգեկան գոյութիւնը անմահ է: Սակայն այն մասին թէ ի՞նչ է հոգիին ճակատագիրը մահէն վերջ, բոլորովին կը զատուի Պուտտայի Նիրվանայէն եւ Քրիշնայի աստղային մարմիններու տեսարանութիւններէն: Այս մասին ան շատ մութ է եւ յաճախ հակասական:

Լաօ-Ձէու կ'ապրէր այնպիսի ժամանակ մը՝ ուր Ասիա ճանչցաւ բազմաթիւ քաղաքակրթութիւններ: Երջանկութիւնը, որ այն ժամանակի իմաստասիրական կարեւորագոյն ըմբռնողութիւնն էր, ինչպէս հիմա խաղաղութիւնը, կը սահմանափակուէր զգայնական հաճոյքներու մէջ միայն: Վայելում: Ինք մեծագոյն պայքարողը եղած է աշխարհիկ կեանքի վաղանցուկ հաճոյքներուն դէմ. սորվեցընելով իր աշակերտներուն յաւիտենական երջանկութիւնը փնտռել անշարժութեան մէջը միայն:

Գալով մարդկութիւնը փրկելու հարցին, ան ոչ թէ կ'ուսուցանէ կառավարական կարգն ու սարքը փոխել, այլ մարդիկը ազատել աշխատանքի գերութենէն: «Ցաւը փափաքի անխուսափելի պտուղն է, եւ ճշմարիտ առաքինութիւնը իջեցնելու համար այս աշխարհիս մէջ պէտք է բնական ըլլալ. պարզութիւնը միայն կարող է մարդկային ցեղը վերադարձնել իր բնական վիճակին»:

Լաօ-Ձէու հիմնադիրը եղաւ կրօնական եւ իմաստասիրական դպրոցի մը, որ երկար ժամանակ իր գոյութիւնը պահեց Չինաստանի մէջ Թաօ-Բիա անուան ներքեւ, եւ որու միակ նպատակն էր անոնցան միայ սորուեցնել մարդոց եւ բնա՛ւ փառքի հետամուտ չըլլալ: Ինք եւս չէ ուզած իր կեանքը ճանչցնել ապագայ դարերուն եւ ջանացած է ամբողջովին խաւարի մէջ մնալ: Իր օրինակին հետեւած են բազմաթիւ կրօնքի հիմնադիրներ:

* * *

★ ★ ★

ՄՏՔԵՐ

Գրէ՛ պարզ կեանքը այս պարզ մարդոցմէ մէկուն: Զայն գրէ՛ պարզօրէն, ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս անցի կունենայ: Մի՛ նեղեր դուն քեզ բառի համար, նուրբ որոնումներով՝ ուր կը ջղայնոտի օրուայ արուեստագէտներուն ուժը. Դուն բոլորին կը խօսիս, գործածէ՛ բոլորի լեզուն: Ոճին յղկուածը չըլլար, եւ ոչ ալ կոշտ. ազնիւ կամ ռամիկ բառեր չկան. կան միայն անոնք որ ճշգրտօրէն կ'արտայայտեն ինչ որ կուզես ըսել եւ կամ չեն ըսեր: Ամբողջովին մէջըդ եղիր ամէն բանի, որ կ'ընես. մտածէ՛ ինչ որ կը խորհիս եւ զգա՛ ինչ որ կը զգաս. Թո՛ղ սրտիդ կշռոյթը յաղթանակէ մտածումներուդ, եւ մտածումներդ տիրեն գրուածքներուդ վրայ:

ՌՈՄԷՆ ՌՈԼԱՆ

Կուզէ՞ք մեծ անունի՛ մը տիրանալ, հիմնադիր մը ըլլալ, կատարելապէս խենթ եղէք. բայց այնպիսի խենթութիւն մը՝ որ ձեր դարուն յարմարի: Ձեր խենթութեան հետ ունեցէ՛ք նաեւ իրաւացիօրէն տրամաբանող միտք, որ կարենայ ծառայել ձեր անհեթեթութիւններուն. մանաւանդ ծայրահեղօրէն յամառ եղէք: Պատահի զուցէ որ ձեզ կախեն... բայց եթէ չկախուիք կրնաք վստահ ըլլալ այն ժամանակ, որ ամբիոններ պիտի կառուցանեն ձեզի համար:

ՎՈԼԹԷՌ

ԲՈՒԼԱ

ՆՈՐԱՎԷՊ ԻՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷ

I

Ցաճախ, երբ երկինքը մոխրագոյն կ'ըլլայ եւ անձրեւը կ'իջնէ յամրաբար, տարտամ ու գորշ տրտմութիւն մը փռելով քաղքին վրայ, ես գրասեղանիս առջեւ նստած, արմուկներս յենած առջեւս բացուած գրքին, երեսներս առած ափերուս մէջ, կը յիշեմ այն օրերը՝ երբ տասնեւութ տարու փողոցային սահակ բեռնակրութիւն կ'ընէի Մարսէյլի ծովեզերքը:

Օդը տաք կ'ըլլար եւ հեղձուցիչ:

Ծանր բեռ մը ուսերնուս, մինչ քրտինքը կը հոսէր մեր ճակատներէն երակ առ երակ կը հասնէր մինչեւ մեր վիզը, սուզուելով մեր աղտոտ մարմնոյն անմիջապէս վրայէն հագած կապոյտ բանուորական հագուստին մէջ, մենք նաւէն քարափ, քարափէն նաւ կը փոխադրէինք ընկերութեան ապրանքները: Կանգ կ'առնէինք յաճախ ժամանացոյցին նայելու: Մեծ ախորժակով կը թքնէինք ծովուն աղտոտ մոյկ կանանչ ջուրին մէջ եւ կը շարունակէինք մեր աշխատանքը:

Կէս օրին, երբ արեւուն սկաւառակը հասած կ'ըլլար իր զենիթին եւ կրակ կը թափէր մեր ուսերուն, կ'առնէինք մեր օրավարձերը, կը ճմրթկէինք, կը խոթէինք մեր տափատին գրպանը եւ կը մանէինք սրճարան:

— Գինի բե՛ր, Բուլա՛:

Սպանիացի փոքրիկ եւ սիրուն սպասուհին իր կարմիր ներկուած շրթունքներով անմեղօրէն ժպտելով, կը մօտենար մեր սեղաններուն: Ամուսնացած մարդիկ հաշուեսեղանին առջեւ քանի մը գաւաթ կուլ տալէ վերջ կը քաշուէին իրենց տուները, սրճարանը թողելով մեզի:

Այս սրճարանը՝ որուն ապակեփեղկին վրայ մրոտած գրերով "Պառ Սըլանդիտ„ էր գրուած նեղ եւ աղտոտ սրճարան մըն էր, սիկարէթի ծուխերով լեցուած: Պատերուն վրայ կային Նափոլէոնի եւ երկու աշխարհիկ մերկ կիներու նկարները՝ որոնք հազիւ կը նշմարուէին իրենց վրայ դիզուած փոշիի ու աղտոտութեան խաւին տակէն: Ինչպէս նաեւ «Ամեռ Փիքօն»ի մէկ ռէքլամ օրացոյցը՝ որ գիշեր ցերեկ չ'ունեցող կոյրերու նման բնա՛ւ օր չէր փոխեր. ամառն իր կէսին էր հասեր, ան դեռ յունուար 19ին վրայ կը յամենար: Ոչ ոք կը խորհէր իր թերթիկները փրցնել: Սրճարանին փադրօնը Կորսիքացի կին մըն էր. խոշոր կուրծք մը ունէր, եւ նոյնքան խոշոր յետոյք: Տարիէ մը իվեր հոս կ'աշխատէր Բուլան, սպանիացի գեղեցիկ սպասուհին՝ հմայիչ աչուըններով տասնեւութ տարու աղջնակ մը: Հոս էր որ կ'անցնէինք մեր կեանքին մեծագոյն մասը: Ան մեր ամէն ինչն էր. ե՛ւ ժամանցի վայր, ե՛ւ ճաշարան, ե՛ւ ննջարան: Կը պատահէր շատ անգամ որ կէս օրէ վերջ գործ չէինք ունենար, եւ դուրս չէինք գար սրճարանէն: Լռին, շատեր ճակատնին դրած սեղանի մարմարին վրայ, կը մրափէին սրճարանի կիսախաւարին մէջ: Բուլան հաշուեսեղանին առջեւ կը նստէր ձեռագործով մը զբաղելով: Մատամ Բէյի աղտոտ ու գինով հաճախորդները առիթներ կը ստեղծէին յաճախ զինք համբուրելու անպատկառօրէն առանց նեղուելու իրենց շուրջիններէն, կամ խեղճ աղջկան ամչկոտ մերժումներէն զգացուելու:

— Օ՛...:

Եւ մազերը ետ կ'առնէր նա ձախ ձեռքով որոնք կ'իյնային իր սեւ աչքերուն վրայ:

Սիկարէթները կը մոխրանային մէկը միւսին ետեւէն. յանկարծ մէկը կը խզէր լռութիւնը հառաչանք մը արձակելով.—

— Գինի բե՛ր Բուլա՛:

Յաջորդ առաւօտ երբ կը վերցնէինք մեր գլխարկներն ու կ'աճապարէինք գործի, սու մը իսկ մնացած չէր ըլլար մեր գրպանները մեր նախորդ օրուայ շահածէն. եթէ դիպուածով մնացած ալ ըլլար ան ալ կը թողէինք Բուլային համար, որ կը հաւաքէր զանոնք, ժպտելով իր ամենէն հրապուրիչ ժպիտովը:

— Մերսի մեսիէօ . . . :

digitised by A.R.A.R.@

* * *

Աւարտելով հայերէն լեզուի դասընթացքը, մեծ յոյսերով եկեր էի Ֆրանսա, բայց հոս մեր գեղեցիկ և հնչական լեզուն սու մը իսկ չէր արժեր, ու ֆրանսերէն լեզուի իմ համեստ պաշարս հազիւ բաւական էր բեռնակրութիւն ընելու Մարսէյլի ծովեզերքը: Եւ մենք կ'աշխատէինք, կը շահէինք, կը ծախսէինք: Ես ոչինչ ունէի բախտէս գժգոհելու.— ո՛չ միջոց, ո՛չ ալ կարելիութիւն: Շատ անգամ կը պատահէր որ գործի պահուն անիծէի Ֆրանսա գալս. իրիկունը սակայն սրճարանի մթնոլորտը կը փարատէր բոլոր վատ տրամադրութիւնները: Կը բաւէր ինձ տեսնել սիրունիկ սպասուհին, ամէն բան մոռնալու համար: Բնա՛ւ կարելի չէր հասկնալ թէ՝ Բուլան կը սիրէ՞ր զիս: Անոր աչքերը սեւ էին գիշերի նման և նայուածքը պայծառ: Սպասարկութիւնը փութկոտ էր, այլ անտարբեր: Անիկա ժպտուն էր բայց կը ժպտէր բոլորին, և հաճոյքով կը պատասխանէր բոլոր և բոլորի կատակներուն:

— Ինծի նայէ՛ Բուլա, ինչ գեղեցիկ աչքեր ունիս:

Բուլա կը նայէր:

— Ժպտէ՛ ինծի Բուլա, ինչ գեղեցիկ շրթներ ունիս:

Բուլա կը ժպտէր:

— Բուլա՛ ի՛նչ գեղեցիկ զիստեր ունիս...

Աղջկան նայուածքը կը խոնարհէր լուրջ և տխուր:

— Լա՛ւ, լա՛ւ, մի՛ վշտանար, կը յարէր կատակողը, տգեղ զիստեր ունիս բաղդին բարկացիր:

Բոլորը կը խնդային, կը ծիծաղէր նաեւ Գորսիքացի կինը ձեռքի լաթով հաշուեսեղանի անագապղինձը սրբելով: Միայն ես էի որ չէի կատակեր, միայն ես էի որ չէի ծիծաղեր. լուռ, սրճարանի կիսալոյսին մէջ կը դիտէի այդ աղտոտ և չ'ածիլուած դէմքերուն ծամածռութիւնները: Սիկարէթիս մուխին մէջէն կը դիտէի այդ ձեռքերը՝ որոնք կը շրջէին սեղաններու շուրջ, և կ'առնէին բոլորը...: Ինչպէ՛ս, ինչպէ՛ս սակայն կը փափաքէի սիրել: Սիրել աղջիկ մը ճիշդ Բուլային պէս չա՛ր աչուըներով և հեզնոտ շրթունքներով. որուն երգէի իմ ամբողջ հոգիովս, բայց իրեն, թէ այնքա՜ն գեղեցիկ է ինք և ան ծիծաղէ՛ր, բայց իրեն թէ այնպէ՛ս կը սիրէի զինք և ան չհաւատար...: Կ'ուզէի սիրել աղջիկ մը՝ որ Բուլայի նմանէր, որ Բուլան ըլլար...: Ու անկիւնիս կիսամութերուն մէջ կը ճգնէի պզտիկ երգ մը շինել Բուլային համար, որ միշտ կը խուսափէր շրթներուս ծայրէն: Ու այսպէս կը գրէի սեղանիս մարմարին վրայ, զայն դուրս ելնելէ առաջ թեւովս սրբելու:

Երանի թէ ականջներուդ
Զոյգ մը օղեր ըլլայի,
Զարնուելով համբոյրէդ
Վարդն այտերուդ ծիրանի,
Ու մեղաբոյր պարանոցիդ զուգուրանքին
Հեշտ երազներս լայի...:

Երանի թէ մէջքիդ համար
Ես գօտեկապ մ'ըլլայի,
Օձի մը պէս պլլուէի
Իրանիդ կոյս հոլանի,
Եւ մուք պորտիդ — հմայքներո՜ւդ միջակէտին —
Խե՛նթ ըղձանքներս լայի...

Երանի թէ, սիրուն աղջիկ,
Երանի թէ ըլլայի
Երազներուդ մէջ քեզ գրկող
Երազ տղան պարմանի,
Ու տաք գրկիդ խենդեցնող կո՛յս կախարդանքին
Հուսկ սարսուռնե՛րս լայի...

* * *

Բուլայի առերեւոյթ անտարբերութիւնը սակայն, ինծի համար դարձաւ անհանդուրժելի: Շատ անգամ կը նկատէի, որ սրճարանատիրուհին աչքերը ուղղուած կ'ըլլային վրաս, ու երբ զիպուածով ես կը վերցնէի աչքերս իր կողմը նայելու համար անուշադիր, անոր նայուածքը կ'իյնար աղջկան վրայ: Այն մտածումը՝ թէ կրնար գուշակած ըլլալ իմ հոգիիս գաղտնիքը և իմ տառապանքս կը հեգնէր, կրակով կը բռնկցնէր արիւնս: Ես բաղձեր էի անտարբեր երեւոյթ մը առնել բոլորի հանդէպ, և մանաւանդ Բուլայի: Սակայն հակառակ աւելի երկար ժամանակ դուրսերը մնալու փափաքիս չէի կրնար, ու շատ անգամ մինչ իմ բոլոր ընկերները գործի վրայ կ'ըլլային, ես անհանգստութիւն մը պատրուակելով խոյս կու տայի գործէն ու կու գայի սրճարան, կը նստէի երկար ժամանակ առանց

համարձակելու աչքերս վերցնել առջեւէս գաւաթէն. ու լուռ կը ծխէի:

Օր մը, մինչ այսպէս նստեր էի, և ոչ ոք կար սրճարանը, Գորսիքացի կինն ալ դուրս էր ելեր կարգ մը գնումներու, Բուլա անհամարձակ և տատանող քայլերով մօտեցաւ սեղանիս: Տեսայ որ ձեռքը սեղանին վրայէն զգուշագին իմ ձեռքիս կը մօտենար, և ձայնով մը՝ որուն մէջ լալու տրամադիր, սակայն արցունքները խեղդելու անյաջող ճիգ մը կը մատնուէր.

— Դիկեմաք, մրմնջեց քաղցրութեամբ, կը սիրե՞ս զիս:

Ես դեռ կը զգամ թէ հոգիի ինչ խռովքով սեղմեցի այդ պզտիկ ու փափուկ ձեռքը, և աւելի ծռեցի գլուխս իրմէ պահելու համար այտերէս յամրաբար վար սահող արցունքի կաթիլ մը...: Լուռ մնացինք այսպէս երկար ժամանակ: Յետոյ գլուխս վերցուցի և նայեցայ իր աչքերուն բարի խանդաղատանքով:

— Ըսէ՛ ինծի Բուլա, ի՞նչպէս հասկցար, ինչպէս գուշակեցիր որ այնքան կը սիրէի քեզ:

Անոր աչքերը յամրաբար կը խոնարհէին: Ես բռնեցի իր քնքուշ մէջքէն և սեղմեցի զինք ինծի: Բուլա ո՛չ մէկ շարժում չփորձեց: Շատ զգուշութեամբ բազուկներուն տակէն դրկեցի իր նուրբ իրանն ու կուրծքը. ան իր գլուխը նետեց ետ, մազերը ինկան ետեւ՝ սրճարանի կիսալոյսին մէջ մերկացնելով իր պայծառ և գեղեցիկ ճակատը: Իր շրթներուն հասնելու համար կուրծքս կը սեղմէի իր գեղեցկաձեւ ծիծերուն վրայ և այդ հպումը անսահման հաճոյքով մը, անբացատրելի հեշտութեամբ մը կ'ողողէր ամբողջ մարմինս: Երբ շրթունքներս մօտեցան իր շրթներուն, Բուլա աչքերը գոցեց և շրթները սեղմեց շրթունքներուս երկա՛ր համբոյրի մը...: Առանձին էինք սրճարանին մէջ: Սրճարանատիրուհին կ'ուշանար: Դրսէն կը լսուէին երթեւեկող հանրակառքերու և ինքնաշարժներու աղմուկը: Բուլա թոյլ տուաւ որ զինք սեղմած պահեմ բազուկներուս մէջ. թոյլ տուաւ որ զինք ողողեմ գգուանքներով. համբուրեմ շրթները, այտերը, մազերը, ձեռները, ուսը, վիզը, կուրծքը...: Ա՜հ, հիմա ալ երբ կը յիշեմ շրթներս կ'այրին այդ համբոյրներուն ըղձանքէն: Բուլա թեւերուս մէջ անգոյն, կը հարցնէր մեղմաձայն.—

— Միշտ պիտի սիրե՞ս զիս Դիկեմաք:

— Մի՛շտ...:

(Շարունակելի)

ՍԵՒ ՈՒ ՃԵՐՄԱԿ

Կը պատմուի թէ Ճոտտօ փրիմիթիֆ նկարչին հռչակը այնքան տարածուած էր՝ որ պապը մասնաւոր պատուիրակ կը ղրկէ իր մօտ խնդրելու, որ իր գեղեցկագոյն գործերէն նմոյշներ ղրկէ, որպէսզի ինք եւս ապսպրանքներ տայ իրեն նկարելու: Մեծանուն նկարիչը մատիտը կը հանէ գրպանէն, եւ առանց կարկինի բոլորի առջեւ շրջանակ մը կը գծէ ու կէտ մը դնելով մէջտեղը կու տայ պատուիրակներուն, հաւաստիացնելով զանոնք՝ որ պապը շատ գոհ պիտի մնայ այդ տեսնելով: Իրապէս երբ պապին մօտ ուշադրութեամբ կը չափեն, կը տեսնեն որ շրջանակը գծուած է կարկինի նման ճշգրիտ կլորով ու կէտը դրուած ճիշդ կեդրոնը:

Ժողովուրդին մէջ այնքան կ'ընդհանրանայ այս մանրավէպը, որ այնուհետեւ մարդիկ կը սկսին «Ճոտտոյի O» կոչել այն բոլոր անհատները՝ որոնք ձեռներէց ու ինքնավստահ են ծիծաղելի դառնալու աստիճան:

Սոյն ամսաթերթն ալ գուցէ այսպէս յորջորջուի իր քիչ մը յանդուգն երեւումին համար ներկայ թերթերու արդէ՛ն ստուար ցանկին մէջ: Սակայն պէտք էր վերջապէս որ նորագոյն մտաւորական սերունդը իր խօսքը ըսէր:

Գրական կեանքի այս մեծայոյզ շրջանին՝ ուր ամէն ազգեր նեցնեստէ կը խտացնեն նոր գրողներու շարքերը արդիական գաղափարներով ու գեղեցկութիւններով ուռնացած, հայ իրականութեան մէջ «Ցարդգող»ի յոկ անուանական գոյութիւնը անբաւարար նկատելով, վաղուց զգացուող «Նորագոյն Գրողներու Ընկերակցութեան» մը պահանջին գոհացում տալու նպատակով, երիտասարդ գրողներ հիմը կը դնեն սոյն պարբերաթերթին՝ որ բացառապէս նորագոյն սերունդին սահմանուած, պիտի ձգտի հաճելի ժամադրավայր մը ըլլալ նոր ստորագրութիւններու, եւ կը յուսանք որ անոնք հաճոյքով պիտի բոլորուին «Զանք»ի շուրջ:

Ահաւասիկ «Զանք»ի առաջին թիւը, որ լոյս կը տեսնէ այնքան խոստմնալից ապագային համար, եւ մենք ոչ մէկ ջանք պիտի խնայենք անոր հրատարակութեան ընթացքին թերացումներու տեղի չտալու համար:

Ողջո՜յն աշխարհաքաղաքացի բոլոր նորագոյն գրողներուն:

«ԶԱՆՔ»

digitised by A.R.A.R.@

"ՋԱՆՔ"
ՆՈՐԱԳՈՅՆ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԱՄՍԱԹԵՐԹ
Փարիզ

"TCHANCQ„
REVUE LITTERAIRE DES JEUNES
PARIS

1,200 ՖՐԱՆՔԻ ՄՐՑԱՆԱԿ

"ՋԱՆՔ„Ի ՀԱՄԱԿՐԵԼԻ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐՈՒՆ

Միանգամայն հաճելի ու կրթիչ ժամանցի պահեր ստեղծելու փափաքով «Ջանք»ի համակրելի բաժանորդներուն եւ ընթերցողներուն, խմբագրութիւնս կը տրամադրէ 1,200 ֆրանք. մրցում մը կազմակերպելու համար՝ որու կարող են մասնակցիլ համալսարանականն ու պարզ աշխատաւորը։

Մանրամասնութիւնները կարդալ յաջորդ թիւին մէջ, որ հրապարակ կ'ելլէ օգոստոս 1ին։

Կը ծախուի բոլոր գրավաճառներու մօտ։ ԳԻՆ 1 ՖՐԱՆՔ

IMP G. NERCES 63 RUE PASCAL PARIS

LA GÉRANTE: MELLE. GEFFROY RENÉE

digitised by A.R.A.R.@